रोल्पा जिल्लामा प्रचलित लोकगीतको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
ओबिलाल महरा
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०७०

शोध निर्देशकको मन्तव्य

रोल्पा जिल्लामा प्रचलित लोकगीतको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र यस विभागका स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षका छात्र ओबिलाल महराले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको यस शोधकार्यबाट सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति २०७०/०५/०३

....

प्रा. डा. मोतीलाल पराजुली
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि. वि., कीर्तिपुर
काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र ओबिलाल महराले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नु भएको **रोल्पा जिल्लामा प्रचलित लोकगीतको अध्ययन** शीर्षक शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधमूल्याङ्कन समिति **हस्ताक्षर**

१ प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम ....
(विभागीय प्रमुख)

२. प्रा. डा. मोतीलाल पराजुली ....
(शोध निर्देशक)

३. उप– प्रा. कुलराज निरौला ....
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०७०/०५/ ०९

कृतज्ञता ज्ञापन

रोल्पा जिल्लामा प्रचलित लोकगीतको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु प्रा. डा. मोतीलाल पराजुलीज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । शोधपत्र तयरीको क्रममा आवश्यक सल्लाह, सुझाव, आवश्यक सन्दर्भ सामग्री र उचित मार्गनिर्देशन दिनुभई पूर्ण सहयोग गरिदिनुहुने आदरणीय गुरु प्रति म हृदयतः आभार र कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । अति नै व्यस्त समयमा पनि मेरो लागि उचित समय निकालेर निरन्तर हौसलासहित लेख्न प्रेरित गर्नुहुने उहाँप्रति म सदैव ऋणी रहनेछु । प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्दा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने अन्य गुरुहरुप्रति पनि म आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्रको सामग्रीका निम्ति पुस्तक, पत्रपत्रिका उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउने त्रि. वि. केन्द्रीय पुस्तकालयका महानुभावप्रति म हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहान्छु । शोधकार्यका क्रममा मित्रजनहरुको सहयोग महत्त्वपूर्ण हुन्छ । लोकगीतको सङ्कलनका लागि आवश्यक सल्लाह एवम् हौसला प्रदान गर्नुहुने ओम बहादुर सेन, बमकुमारी बुढा, बीरबहादुर कुवर, शर्मिला आचार्य, उदय गिरी, चित्र बहादुर डाँगी, राम बहादुर डाँगी, लोकेन्द्र महरा, दिपक पुन, धना घर्ती एवम् खिमबहादुर कवरप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । लोकगीत सङ्कलन कार्यमा आवश्यक सहयोग प्रदान गर्नुहुने आदरणीय रोल्पाबासी आमा-बुबा, दाजु-भाइ, दिदी-बहिनीप्रति आभारी छु । त्यसैगरी शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सहयोग गर्ने खोटाङ्गका भाइ प्रकाश आचार्यलाई पनि धन्यवाद दिन चाहान्छु । यस शोधपत्रलाई कम्प्यूटर टङ्कन गर्न सहयोग गर्ने जुपिटर कम्प्युटर सेन्टर कीर्तिपुरका सुमन अधिकारीप्रति पनि कृतज्ञ छु ।

अन्तमा प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०७०/०५/०३

....

शोधार्थी
ओबिलाल महरा
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर
त्रि. वि. दर्ता नं.: ९-२-५०-१०३७-२००३
परीक्षा क्रमाङ्क : २८२५५७/२०६८

विषय सूची

	पृष्ठ संख्या
शोध निर्देशकको सिफारिस	
स्वीकृति पत्र	
कृतज्ञता ज्ञापन	
विषय सूची	
परिच्छेद-एक : शोध परिचय	**१–६**
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्याकथन	२
१.३ शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.५ शोधकार्यको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	५
१.६ शोध विधि	५
१.६.१ सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.६.२ विश्लेषण विधि	५
१.७ शोधपत्रको रूपरेखा	६
परिच्छेद-दुई : रोल्पा जिल्लाको सङ्क्षित परिचय	**७–१८**
२.१ परिचय	७
२.२ नामकरण	७
२.३ इतिहास	८
२.४ भौगोलिक-प्राकृतिक परिचय	९
२.५ सामजिक सांस्कृतिक परिचय	११
२.६ मठमिन्दर तथा तीर्थस्थलहरू	१३
२.८ आर्थिक अवस्था	१४
२.९ शैक्षिक अवस्था र विकास	१५
२.१० निष्कर्ष	१८

परिच्छेद-तीन : लोकगीतको परिचय र परिभाषा **19-36**

३.१ विषय प्रवेश	१९
३.२ लोकगीतको परिचय	२१
३.३ लोकगीतको संरचना	२४
३.४ नेपाली लोकगीतको वर्गीकरण	२७
३.४.१ प्रस्तुतिका आधारमा	३०
३.४.२ विषयवस्तुका आधारमा	३०
३.४.३ स्वरूपका आधारमा	३१
३.४.४ कार्यका आधारमा	३१
३.४.५ उमेर, लिङ्ग र जातिका आधारमा	३१
३.४.६ गायन सहभागिताका आधारमा	३२
३.४.७ रसभावका आधारमा	३२
३.४.८ स्थानका आधारमा	३२
३.४.९ छन्द एवम् सङ्गीत योजनाका आधारमा	३२
३.५ लोकगीतका विशेषता	३२
३.५.१ अज्ञात रचयिता	३३
३.५.२ मौलिकता र सरलता	३३
३.५.३ मौखिक परम्परा र गतिशीलता	३४
३.५.४ स्वच्छन्दता	३४
३.५.५ सामूहिक भावभूमि	३४
३.५.६ कथनमा विविधता	३४
३.५.७ सहजता र स्वाभाविकता	३५
३.५.८ प्रकृति चित्रण	३५
३.५.९ प्रश्नोत्तर प्रवृत्ति	३५
३.५.१० स्थान र भाषिकाको प्रयोग	३६
३.६ निष्कर्ष	३६

परिच्छेद-चार : रोल्पाली लोकगीतको परिचय र वर्गीकरण **३७–६७**

४.१ विषय प्रवेश ३७

४.२ संस्कार गीत ३८

४.२.१ मागल गीत ३९

४.२.२ रत्यौली/रतेली गीत ४०

४.३ ऋतुकालीन पर्वगीत ४१

४.३.१ तिजका गीत ४२

४.३.२ नवदुर्गा/मालसिरी गीत ४४

४.३.३ भैली/ध्याँउसिरे गीत ४६

४.३.४ भलपूजा गीत ४८

४.३.५ श्याम्भो गीत ५०

४.४ श्रम/कर्म गीत ५१

४.४.१ धानरोपाइँका गीत ५२

४.४.२ दाइँगीत ५३

४.४.३ हैंसागीत ५४

४.५ धार्मिक गीत ५५

४.५.१ भजन ५५

४.५.२ कीर्तन ५७

४.५.३ व्रतगीत ५८

४.६ बाह्रमासे गीत ५९

४.६.१ बालगीत ५९

४.६.२ सिंगारु गीत ६०

४.६.३ टप्पागीत ६२

४.६.४ झ्याउरे भाकाका गीत ६३

४.६.५ ठाडो भाकाका गीत ६५

४.६.६ विविध भाकाका गीत ६६

४.७ निष्कर्ष ६७

परिच्छेद-पाँच : रोल्पाली लोकगीतको विश्लेषण **६८-१०४**

५.१ रोल्पाका लोकगीतमा सामाजिक-साँस्कृतिक पक्ष ६८

५.२ समाजको स्वरूप ६८

५.२.१ पारिवारिक स्वरूप-सम्बन्ध ६९

५.२.२ विवाहपद्धति ७२

५.३ सामाजिक वर्ग ७४

५.३.१ पेसा वा जातिका आधारमा सामाजिक वर्ग ७४

५.३.२ लैङ्गिक आधारमा सामाजिक वर्ग ७६

५.३.३ आर्थिक अवस्थाका आधारमा सामाजिक वर्ग ७६

५.४ वर्गीय शोषण (अन्याय) ७८

५.५ रहनसहन ८१

५.६ सामूहिक कार्य ८३

५.६.१ संस्कार ८३

५.६.२ चाडपर्वहरू ८५

५.६.३ श्रम ८८

५.६.४ मेला-जात्रा र मनोरञ्जन ८९

५.७ अलङ्कार ९२

५.७.१ शब्दालङ्कार ९३

५.७.२ अर्थालङ्कार ९३

५.७.३ विम्ब र प्रतीक ९७

५.८ रस ९९

५.८.१ करुण रस ९९

५.८.२ श्रृङ्गार रस १००

५.८.३ हास्य रस १०१

५.८.४ शान्त रस १०२

५.८.५ वीर रस १०३

५.९ निष्कर्ष १०४

परिच्छेद-छ : उपसंहार	**१०५-१०८**
६.१ सारांश	१०५
६.२ निष्कर्ष	१०७
परिशिष्ट	**१०९-१४१**
सन्दर्भ सामग्रीसूची	**१४२-१४३**